

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

BAHAR 2017, YIL: 2, SAYI: 3, ss. 42-50

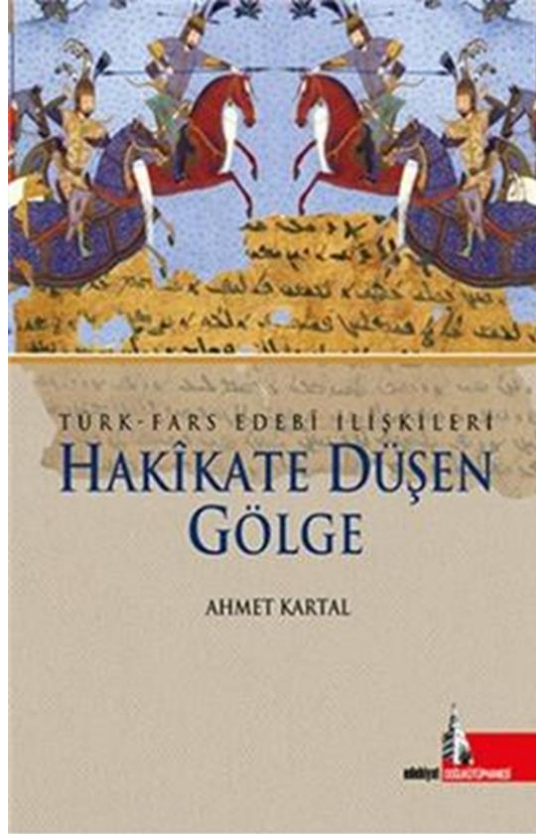
YÜKLEME TARİHİ: 27.02.2017

KABUL TARİHİ: 08.06.2017

Ahmet KARA*

TÜRK – FARS EDEBÎ İLİŞKİLERİ HAKİKATE DÜŞEN GÖLGE

Hazırlayan: Ahmet KARTAL, Doğu Kütüphanesi Yayınları, Edebiyat,
İstanbul, 2016, 352 sayfa, ISBN: 918-605-5227-76-0

Türk-İran ilişkilerinin kültürel ve edebî hareketleri dinî, siyasî, coğrafi gibi çeşitli etkenlerle oluşan uzun ve kapsamlı bir geçmişe sahiptir. İslam'ın İranlılar ve Türkler tarafından kabul edilmesiyle başlayan bu süreç yüzyıllar boyunca devam etmiştir. İran'da hüküm süren hanedanların çoğunun Türk soylu olması ve Fars

* Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, karaamet43@gmail.com

edebiyatının önemli şahsiyetlerinden bazılarının Ferrûh-ı Sistânî, Menûcihrî-i Semerkandî, Mu'izzî, Hakânî, Emîr Hüsrev ve Nizâmî gibi Türk kökenli olması Fars edebiyatında Türk kültürünün izlerini bırakmasına ve Fars edebiyatının şekillenmesine yardımcı olmuştur.

Türk-Fars Edebî İlişkileri - Hakikate Düşen Gölge adlı eser, karton kapak ve saman kağıda basılmıştır. İçindekiler kısmından sonra eser önsöz ile başlamaktadır. Önsözde Türk-Fars edebî ilişkilerinin zaman içerisindeki durumu ve kitabın içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Ahmet Kartal tarafından hazırlanan *Türk-Fars Edebî İlişkileri Hakikate Düşen Gölge* adlı çalışma sekiz ana başlıktan ve bu başlıkların içerisinde alt başlıklardan oluşmaktadır. Birinci başlık *Bir Bakış Açısı Oluşturabilmek: Fars Dilinin Doğuşuna Kısa Bir Bakış ve Yeni Farsça*'dır. Bu başlık altında Fars dilinin M.Ö. 1500 yılına kadar Hintçe ile birlikte tek bir dil olarak kullanıldığından Hint ve İran milletlerinin ayrılmasıyla İran dilinin ayrı bir dil olarak geliştiği ve geniş bir coğrafyaya yayıldığı aktarılmıştır. Fars dilinin ilk olarak Avesta adını aldığı daha sonra Pehlevî adıyla geliştiği Orta Farsça ve Yeni Farsça şeklinde bu sürecin devam ettiğinden bahsedilmiştir. İslamla birlikte İran dili ve edebiyatında da köklü değişiklikler olduğunu ifade etmiştir. Arapların İran'ı ele geçirmesiyle Zerdüşî dininin yerini İslamiyet almış ve Arap dilinin Fars diline tesiriyle Pehlevî dilinin yerini Arap harfleri almıştır. İranda Müslümanlığın yayılmasıyla 9. asrın sonlarına doğru İran'ın bilim ve edebiyat dili olmuştur. Arapçanın kutsal bir dil olması sebebiyle İranlı âlim ve sanatkarlar bir edebiyat ve ilim dili haline gelen Arapçayla şiir söyleyip çeşitli konularda eserler yazmaya başlamışlardır. Orta Farsça ile Yeni Farsçanın dilbilgisi bakımından aralarında fazla fark bulunmadığı ve Yeni Farsçanın 10. Asrın başlarından itibaren kullanılmaya başladığından söz edilmiştir.

Kitabın 2. Başlığı olan *Bir İnşa Süreci: Farsça Şiirin Oluşumu* adlı kısımda İslamiyetle birlikte Arap dili ve edebiyatının etkisinde olan Farsçanın Pehlevîceden ayrılarak Derî Farsçası olarak edebî bir dil oluşturulmaya başladığı özellikle Saffârîlerin Farsçaya olan ilgi ve bağlılıkları sayesinde, Zerrînkûb'un ifadesiyle "do karn sukût/ iki asır sessizlik"ten yani unutulma evresi geçirdikten sonra, Farsçanın bugünkü şekil ve üslubuyla ortaya çıktığından söz edilmiştir. Arap dili ve edebiyatının etkisiyle şiir tekniğini etkileyen Arap nazım şekilleri özellikle kaside, gazel ve arûz vezninin kullanılması sebebiyle eskiye dönüş yapamadıklarından Yeni Fars diliyle/ Derî Farsçasıyla eserler vermişlerdir. Yeni dil ile önce şairler daha sonra ise nesir yazarları da bu şairleri takip etmiş ve Yeni Farsça giderek yaygınlaşmıştır. Bu ön plana çıkan Yeni Farsçanın tamamen Arapça kurallarından istifade edilerek geliştiği hakkında bilgi verilmiştir.

Bu dönemde Yeni Farsça ile yazılmış olan eserlerden günümüze çok fazla örnek gelmediğini ancak bu metinlerin incelendiğinde Yeni Fars şiirini geliştirenlerin hem Arap dilini hem de Arap şiirini ve belâgatini iyi bilen şâirler ve edipler olduğu anlaşılmaktadır. Yeni Farsçayla yazılan ilk şiirlerde kaside nazım şeklinin kullanıldığı bu şiirlerinde Arapça şiirlerindeki kaside nazım şeklini taklit ederek ortaya çıktığı kasidenin nesib/teşbîb bölümünde sevgiden ve aşktan söz eden tegazzüller yaparak ileriki zamanlarda önce Fars edebiyatında daha sonra ise Türk edebiyatında kullanılacak olan gazel nazım şeklinin temelini atıldığı hakkında bilgi verilmiştir. Şehîdî-i Belhî ile Rûdekî-i Semerkandî'nin kasidelerinin başlarında yer alan tegazzüllerin Fars dili ile yazılmış ilk gazeller olarak kabul

edildiği ve Gazneliler döneminin önemli şairlerinden Türk asıllı Ferruhî-i Sîstânî ve Menûçihri-i Dâmgânî tarafından bu şairlerden övgüyle söz edildiği, Farsça şiir söyleyen şairler içerisindeki ilk büyük şâirin Mâverâünnehir, Semerkand ve Buhârâ şehirlerinde yaşamış olan Rûdekî-i Semerkandî olduğundan bahsedilmiştir. Bu başlığın bir alt başlığı olarak ele alınan *Arap'ta Farsı Bulmak: Arap Şiirinin Etkisinde Gelişen Fars Şiiri* başlığında Fars şiirinin başlama serüveni ve bu süreç içinde onun Arap şiirinden, sanatlarından istifade ve taklit ederek başladığı anlatılmıştır. Arap şiirinden, önemli şairlerinden ayrıca İranlı şairlerin bunlara yaptığı benzetme ve alıntılardan da söz edilmiştir.

Kitabın üçüncü başlığı olan *Türk-İran İlişkilerinin Temel Alanları: Dil ve Edebiyat* adlı başlıkta Türk ve İran ilişkilerinin nasıl ve ne zaman başlamış olabileceği hakkında yapılmış olan tespitlere yer verilmiştir. Türk ve İran devletlerinin çok eski zamanlardan beri birbirine komşu topraklarda yada aynı topraklarda yaşadığı ve bunun sonucu olarak birbirlerini tarih boyunca dil ve kültür ilişkileri bağlamında etkilediği ayrıca bu etkileşimin tek taraflı olmadığı bazı yabancı araştırmacıların iddiasının aksine sadece Türk dil ve kültürünün İran dil ve kültüründen değil aynı zamanda İran dil ve kültürünün de Türk dil ve kültüründen etkilendiği ifade edilmiştir. Bu etkileşimin sebepleri arasında Sâsânîlerin yıkılmasının akabinde İran'ın İslamiyet'le tanışması ve İslamiyet'in Türkler arasında yayılması daha sonra Gazneliler ve Selçuklular dönemlerinde bu coğrafyanın Türk soylu hükümdarlar tarafından yönetilmesi gösterilmektedir.

Bir alt başlık olan *Farklı Coğrafyalarda Hayat Bulan Dil:Türkistan ve İran Coğrafyasında Türkçe* adlı başlıkta İran topraklarında Türkçe konuşulmasının ve öğrenilmesinin sebepleri belirtilmiş ve bu sebeplerin İran coğrafyasında hüküm süren Türk padişahları ve padişahların şiir ve şairlere verdiği önem bunun yanı sıra Türk halkı, hanedan üyeleri ve orduda Türk dilinin konuşulması gösterilmektedir. Diğer yandan Türkçe öğrenmek isteyenler ve Türk olup Farsça şiir söyleyenler sayesinde Sâmânî, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve İlhanlılar dönemlerinde Farsça şiirlerde Türkçe kelime ve eklerin kullanıldığından söz edilmiştir. Bunlara ek olarak daha sonra İran ve Irak topraklarında hüküm süren Celâyirîler, Selçukluların bir kanadı olan Hârizmşâhlar, Akkoyunlular ve Karakoyunlular dönemlerinde de Türkçe kullanılmaya devam etmiştir. Bu duruma en büyük etken olarak Türk asıllı Sultanların Türk diline verdikleri önem ön plana çıkmaktadır. Safeviler döneminde de bu etki devam etmiş padişahların, idari ve askeri teşkilatların Türk olması münasebetiyle Fars diline Türkçe kelimeler girmeye devam etmiş hatta Türkçe eserler yazıldığı aktarılmıştır. Bu dönemde padişahların Türkçeye gösterdikleri ilgi sayesinde Türkçe'nin Azerbaycan'ın merkez bölgelerinde en fazla konuşulan dil konumuna geldiği tespiti yapılmıştır. Kaçarlar döneminde de Türkçenin etkisinin devam ettiği ifade edilmiştir. İran tarihinin uzun bir süre Türk soylu hanedanların ya da devletlerin hâkimiyeti altında bulunmasına ve yapılan araştırmalarda İran dil ve kültüründeki Türkçenin etkisi ve kullanılan kelimeler üzerindeki tespitlere rağmen özellikle müsteşrik ve İranlı araştırmacılar tarafından günümüzde göz önünde bulundurulmaktan, idrak edilmekten, algılanmaktan ve anlaşılmaktan çok uzak olduğu aktarılmıştır. İki dil arasındaki etkileşimin sadece kelimeyle kalmadığı deyim ve atasözlerinin de diller arasında birbirine geçiş yaptığı da söylenmiştir.

Yine üçüncü bölümün bir alt başlığı olan *Dil Yansıması: Fars Edebiyatında Türkçeyi Görmek* adlı başlıkta özellikle Karahanlılar döneminden itibaren Türkçeden Farsçaya geçen kelimelerin Farsça şiirlerde kullanıldığı ifade edilerek bu dönemlerde yaşamış olan şairlerden şiir örnekleri verilmiştir. Bu başlığın devamındaki diğer bir başlık *Farsın Türkçe Korkusu* adlı bölümde ise Türklerin ve Türkçenin Farsça üzerindeki bu etkisine karşı Farsça şiir söyleyen şairlerin ve İranlı ileri gelenlerin Türklere karşı manevi bir savaş başlattığından söz edilerek bazı İranlı şairlerin yazmış olduğu Türk düşmanlığıyla ilgili şiirlerden örnekler verilmiş ayrıca bu düşmanlığın diğer bir sebebinin, büyük bir kısmı Şiileşmiş İranlıların, Türklerin Sünniliği ve Hanefiliği temsil etmesinden dolayı da kaynaklandığını belirtmiştir.

Çalışmanın dördüncü başlığı olan *Bir Nüfus Meselesi: Fars Şiiri Üzerinde Türk Nüfuzu* adlı kısımda Türklerin hüküm sürdüğü bölgeler olan Batı ve Doğu Türkistan, Horâsân, Afganistan ve İran bölgelerinde İslamiyetle birlikte gelişen edebî çalışmalarda Türklerin etkisinin açıkça görüldüğünden, Samânî, Karahanlı Gazneli ve Selçuklu Sultanlarının Türk olması ve isimlerinin yeryüzünde baki kalmasını mümkün kılan en önemli vasıtalarından birinin şiir olduğuna inandıklarından dolayı şairlere önem verdikleri ve bütün bu devletlerin hüküm sürdüğü dönemlerde Sultanlar adına şiirler yazıldığı görülmektedir. Türkçenin en önemli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig’de sultana yapılan övgüden söz edilerek, Çehâr Makâle ve Râhatü’s-sudûr ve Âyetü’s-sürûr gibi önemli eserlerin de bu düşünceyi desteklediği zikredilmiştir. Sâmânî’ler, Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular zamanında sultanlar adına şiir yazan şairlerin isimleri verilmiştir. Sultanların şairleri himaye edip kollaması da isimlerini ölümsüzleştirmek istemelerinden dolayıdır.

Bu kısmın birinci alt başlığı olan *Şair Sultanlar* adlı kısımda Karahanlı Sultanları Emîr Alî Böri-Tigin, Kılıç Tomgaç Han ve Nusretüddîn Kılıç Arslan’ın bu dönemin şair sultanları olduğu, Gazneliler döneminde Gazneli Mahmûd, Emîr İsmâ’îl b. Sebüktingin’in, Selçuklular döneminde Sultan Melikşâh b. Alp Arslan, Sultan Süleymân Şâh es-Selçûkî, Sultan Sencer, Sultan Süleymân b. Sultan Muhammed es-Selçûkî, Irak Selçuklu Sultanlarından Tuğrul b. Arslan, Sultan Alp Arslan, Sultan Alp Arslan’ın oğlu Togaşâh’ın dönemin şair sultanları olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca Selçuklu Sultanlarından I. Alâeddîn Keykubâd, I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, İzzeddîn Keykâvus ve II. Rükneddîn Süleymân’ın şiirlerinin bulunduğu bunun yanında bu dönem şehzadeleri ve devlet adamları içinde de şairlerin olduğu hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü başlığın ikinci alt başlık kısmında *Sultanlar ve Söze Biçilen Değer* başlığı altında şiirin öneminden bahsederek sultanların ve şairlerin karşılıklı olarak bundan etkilendiklerinden söz edilmiştir. Sultanların şiirler sayesinde adının ebedileştiği ve şairlerin de sultanların kendilerine gösterdiği ilgi, alaka ve büyük bağışlarla meşhur olduklarından dem vurulmuştur. Nizâmî-i Arûzî’nin Çehâr Makâle’inde söylediği şu ifadeye yer verilmiştir: “Medh edilen yani övülen kişi, şairin söylediği iyi şiiriyle tanındığı gibi, şair de padişahın yaptığı büyük bağışla bilinir, bu iki mânâ bir arada bulunur.” Sultanlar tarafından şairlerin onlar için yazmış oldukları şiirlerden dolayı şairlere yaptıkları ihsanlardan ve bu ihsanlar hakkındaki şiirlerden örnekler verilmiştir.

Bu kısmın diğere bir alt başlığı olan *Hükümdar Sarayının Söz Sultanları* kısmında padişahların şairlere verdiği önemden ve onları emîrû's-suârâ, malikû's-su'arâ veya sultânû's-su'arâ diye ünvanlarla övdüklerinden bahsederek bu ünvanı alan şairlerden örnekler verilmiştir. Bu unvan Karahanlılar döneminde Hızır Han bin İbrâhîm'in sarayında bulunan Am'ak-ı Buhârî, Gazneliler zamanında Sultân Mahmûd'un şairi Unsûrî-i Belhî, Selçuklular zamanında Sultân Alp Arslan'ın şairi Burhânî ve Sultân Melikşâh ile Sultân Sencer'in şairi Mu'izzî-i Semerknadî, Anadolu Selçuklu sarayında Muhiddîn, Hüsâmeddîn, Nizâmeddîn Ahmed-i Erzincânî ve Bahâeddîn Kâni'î'dir. Aynı kısmın devamındaki alt başlık olan *Türklerin Fars Şiiri Üzerindeki Yadsınamaz Tesiri: Himaye Edilen Fars Şiiri ve Türkler* başlığında Samânî, Karahanlı özellikle de Gazneli ve Selçuklu devletleri dönemlerinde Türk asıllı Sultanlar ve Farsça şiir söyleyen Türk şairlerin Fars dili ve edebiyatı üzerinde özellikle Farsça şiirinin gelişmesinde büyük etkisinin olduğu ifade edilerek Sultanlar ve onların dönemlerinde yatişen önemli şairler hakkında bilgi verilmiştir.

Sarrafa Arzedilen Cevherler: Sultanların Teveccühüne Sunulan Şiirler adlı alt başlık kısmında şairlerin Sultanlara yazmış olduğu şiirler ve bu şiirlerin Sultanlar üzerindeki etkisi noktasında örnekler aktarılmıştır. Rûdekî-i Semerkandî'nin Emîr Nasr'a, Ferruhî'nin Cegâniyânî Emîr Ebû Muzaffer Çegâni'ye, Sultan Melikşâh'ın Muizzî-i Semerkandî'nin şiirlerinden etkilenip ona yaptığı ihsanlardan bahsedilmiştir. Sultan Sencer'in Enverî'ye yaptığı ihsanlar ve onun şiirlerinden örnekler verilmiştir. Bu kısımdan sonra gelen alt başlık olan *Farsça Şiiri Destekleyen Türklere Farklı Bakış Açıları* başlığında Türk soylu sultanların ve Farsça şiir söyleyen Türk şairlerin Farsçaya olan ilgisini onların İranlılaştığı gibi bir yaklaşımın İranlı ve yabancı araştırmacılar tarafından ileri sürüldüğü fakat bunun gerçek dışı olduğundan söz edilmiştir. İranlı ve yabancı araştırmacıların ileri sürmüş oldukları ifadelerden örnekler verilmiştir. Bu hükümlerin kati surette doğru olmayıp hiçbir ilmî esasa dayanmadığını sadece batılı müsteşrikler ve İranlı araştırmacıların Türklere karşı subjektif ve tarafgir bakış açılarının açık bir göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Gazneliler zamanında yapılan bu himayelerin sadece devlet yönetimi anlayışından dolayı olduğu hatta Gazneli Mahmûd'un Firdevsî'nin Şeh-nâme eserini okuyup Türk milletini tahkir edici ifadelerden dolayı memnuniyetsizliğini dile getirdiğinden ve ona vaat ettiği ihsan yerine daha düşük ihsanlarda bulunduğu bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra Gazneliler, Karahanlılar döneminden itibaren oluşmaya başlayan Türk-İslam kültürünü benimsemiş, muhafaza etmiş, hayat tarzı haline getirmiş ve bu hüviyetleri ile dikkat çekmiş oldukları ve Selçuklu Sultanlarının da bu durumu aynı şekilde devam ettirdiklerinden söz edilmiştir. Selçuklu Devleti'nde Türkçenin hükümdar ile ordunun, Farsçanın yönetim ve seküler kültürün, Arapçanın ise din ve hukuk kültürünün dili olduğu aktarılmıştır.

Dördüncü bölümün son alt başlığı olan *Bir Düşünce Biçimi: Gazneliler ve Selçuklularda Fikrî Hayat ve Şiir* başlığı altında İslamiyet'le birlikte Türkçe, Arapça ve Farsça söylenen şiirlerdeki ve bu dönemlerde şiir yazan şairlerin şiirlerindeki dil ve muhteva değişimleri ve şairlerin isimleri verilmiştir. Bu şiirlerde İslamî unsurların işlendiği tasavvufî şiirlerin olgunlaşmaya başladığı, tasavvufî eserlerin çoğaldığı, Gazneli ve Selçuklu sultanlarının onlara verdiği önemden söz edilmiştir. Gazneliler ve Selçuklular dönemlerinde şiir üslûplarına verilen isimlerin

bile Türklerin bölgedeki etkisinin bir kanıtı olduğu “Sebk-i Selçûkî”, “Sebk-i Türkistânî” veya “Sebk-i Horâsânî” yine “Sebk-i Azarbaycanî”nin de bu etkinin bir göstergesi olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Hindistan’da bir Türk devleti olan Bâbürler sarayında gelişen ve daha çok Hindistan, Afganistan ve Anadolu’da benimsenen Sebk-i Hindî’nin İran’da çok kısa sürmesinin ve Türk şairlerince çok benimsenmesinin sebebi olarak özünde yoğun olarak hissedilen Türk nüvesi, rengi ve kokusu sebebiyle İran asıllı şairlerin ruh, zevk ve hislerine tam olarak hitap etmediği söylenmiştir. Nitekim bu üslubun benimsendiği dönemlerde İran, Hindistan ve Afganistan’da Türk asıllı hanedanların hüküm sürdüğü ve bu tarzın onlar tarafından desteklendiğine dikkat çekilmiştir. Yeni Farsçanın oluşumunda Türk asıllı sultanların ve Farsça şiir söyleyen Türk şairlerin büyük etkisi olduğundan söz edilerek bu dönem şiirlerine Fars Şiiri değil de Farsça Şiir denilmesinin daha uygun olduğu ifade edilmektedir. Bunun sebebi olarak Farsça yazılmış olan şiirlere Türk edebî zevkinin sirayet ettiği, Türk millî hissi, Türk sanat anlayışı, Türk âdet, gelenek ve inançlarının önemli bir yere sahip olduğu aktarılmıştır. Türklerin hiçbir komplekse girmeden Fars dili ve edebiyatı için yaptığını Arap dili ve edebiyatı içinde gösterdiğine değinilmiş ve İslamiyet’le birlikte Arap dili ve edebiyatının gelişimine de diğer milletlerden daha çok hizmet ettiğinden söz edilmiştir.

Kitabın beşinci başlığı olan *Farsça Şiir Söyleyen Türk Asıllı Şairler* kısmında Karahanlılar, özellikle Gazneliler ve Selçuklular dönemlerinde Arapça, Farsça ve Türkçenin kullanıldığından, Türk hükümdarların ele geçirdikleri bölgelerdeki kurulu devlet düzenine çok fazla müdahale etmeyip tekrar fetihlere giriştiğinden bundan dolayı da Farsçanın etkisinin devam ettiğinden söz edilmiştir. *Farsça Şiirde Mahir Olan Türk Şairler* adlı alt başlıkta İran edebiyatı için önemli katkılarda bulunmuş olan Türk şairlerin isimleri zikredilmiş ve bunların içinde Farsça için çok önemli şahsiyetlerin olduğu görülmüştür. Bunlara birkaç örnek verecek olursak Ferrûhî, Menûcihrî-i Damgânî, Mu’izzî-i Semerkandî, Hakanî, Nizâmî-i Gencevî, Enverî, Emîr Hüsrev Dihlevî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’dir. Türklerin Farsça şiir yanında Farsça mensur eserler ve tezkireler de kaleme aldığından bahsedilmiştir.

Çalışmanın altıncı başlığı olan *Anadolu’da Kültür ve Edebiyat* başlığında Anadolu’nun Türkler tarafından fethedilmesiyle birlikte ilmî ve edebî faaliyetlerin başladığından, huzur ve sükunetin tüm Anadolu topraklarında sağlanmasıyla birlikte bu kültür ve edebiyat ortamının giderek arttığı aktarılmıştır. Bu kısmın bir alt başlığı olan *Anadolu Selçukları’nda İlim ve Kültür* adlı kısımda ilk dönem Anadolu Selçuklu ve Danişmendli devlet adamlarının Mu’tezile eğilimli olmaları felsefe ve astronomiye olan düşkünlüklerinden dolayı ilk dönemlerde genelde bu yönde eserlerin meydana geldiğinden bahsedilmekte Moğolların Anadolu’ya saldırmasıyla dinî-tasavvufî yönü ağır basan eserlerin etkisinin arttığı daha çok Farsça olmakla birlikte Farsça, Türkçe ve Arapça eserlerin kaleme alındığından söz edilmektedir. Alt başlık olan *Şiir ve Toplum* kısmında Anadolu’da şiirin etkisinden ve halkın buna verdiği tepkiden söz edilmiş şiiri seven ve ona değer veren halkın isteğiyle şiirin Anadolu’da uygun bir ortam ve zeminle bulunduğu bildirilmiştir. *Şiirin Dili* adlı alt başlıkta Anadolu’da kurulan Anadolu Selçuklu Devleti’nin çok farklı kültürlerden meydana geldiği ve çok farklı dillerin konuşulduğundan söz edilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti’nde Arapça ve Farsça kullanıldığı, Anadolu

Selçuklu Devleti'nde Arapça ve Farsçanın da kullanıldığından Farsçanın ise daha çok idari ve entelektüel zümreler tarafından istenildiği, halkın ise Türkçe konuştuğu ve kendisine hitap eden eserin de Türkçe olmasını istediğinden söz edilmiştir.

Aynı bölümün alt başlığı olan *Şiir ve Şairler* kısmında Anadolu'da edebî hayatın başlama ve gelişim süreci ile ilgili bilgiler verilmiş ve bunda etkisi olan durumlardan bahsedilmiştir. *Beylikler Devri ve Osmanlılarda Şiir* adlı kısımda ise Osmanlı Devleti'nin kurulduğu zaman Anadolu'da edebî hayatın temellerinin atılmış olduğu, Beylikler ve Osmanlılar zamanında gelişen edebiyat ile ilgili 17. yüzyıla kadar olan bilgiler verilmiştir. *Anadolu'da Farsça Şiir Söyleyen Şairler* adlı alt başlıkta 11. asırdan 16. asrın sonuna kadar Anadolu'da 23 şairin Farsça Divanı'nın olduğu aktarılmış ve bu şairlerin isimleri verilmiştir. Bunun yanında bu dönemde 25 şair tarafından 32 Farsça mesnevinin yazıldığı ve bunları kimlerin yazdığı aktarılmıştır. Ahmet Kartal tarafından yapılan çalışmada Anadolu'da Farsça şiir söyleyen şairlerin toplam sayısının 274 olduğu, bunlardan 32'sinin 11. ve 13. asırlar arasında, 15'inin 14. asırda, 44'ünün 15. asırda ve 183'ünün ise 16. asırda yaşamış olduğunu saptadığı aktarılmıştır. Farsça şiir söyleyen şairlerin giderek artış göstermesinin sebepleri hakkında bilgi verilmiştir. Farsça şiir söyleyen şairler arasında Osmanlı Padişahları'nın da olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra *Farsçadan Türkçeye Tercümeleler*, *Türkçeden Farsçaya Tercümeleler* başlıklar halinde incelenip yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak *Farsça-Türkçe ve Türkçe-Farsça Sözlükler*'den bahsedilmiştir.

Kitabın yedinci başlığı olan *Fars Edebiyatında Türk Olmak: Fars Şiirinde "Türk" Kavramı ve Türk Kültürü İle İlgili Unsurlar* adlı bölümünde tarih boyunca çeşitli Türk soylu hükümdarlar tarafından yönetilen İran coğrafyasındaki Fars edebiyatı ve kültürünün oluşumunda etkin bir rol oynayan Türklerin bu dil ve kültür içerisinde kendisine çok fazla yer edindiği ifade edilip Türklerin özellikleri hakkında yazılmış olan şiirlere ve metinlere başlıklar halinde yer verilmiştir. Bu başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır: *Türkün Kökenine Dair: Türk Irkı ve Soyü, Türk Dili: Türkçe, Türkün Güzeli: Güzeli/Sevgili, Türkün Çekik Gözü, Türkün Gülüşü, Türkün Dudağı, Türkün Beli, Türkün Saçı, Türkün Kâkülü, Türkün Kaşı, Türkün Yüzü, Yiğit Türk Kadını, Türk Güzeldir: Cevbe-i İlâhî/ İlâhî Cezbe, Fars Şiirinde Türkün Tanımı: Gulâm/Köle, Türkün Temel Üç Hasleti: Asker/Kahraman/Yiğit, Farsça Şiirlerde Türk Yer ve Soy Adları, Türke Hitap.*

Farsa Bakış: Farsa Ait Değerler ile Mitolojik Unsurların Tahkir Edilip Küçümsemesi ve Ayaklar Altına Serilmesi adlı alt başlıkta Gazneliler, Karahanlılar ve Selçuklular zamanında Menûcihrî-i Dâmgânî, Ferruhî-i Sîstânî, Unsurî-i Belhî, Mu'izzî-i Semerkandî, Senâî-i Gaznevî gibi şairlerin sultanları Acem'in hakimi olarak Şâh-ı Acem, Şâh-ı İrân, Hüsrev-i İrân ve Melik-i İrân diye övdüklerinden bahsedilmiştir. Bu şairlerin şiirlerinden örnekler vererek Firdevsî-i Tûsî'nin Şeh-nâme'deki mitolojik kahramanlarının küçümsenerek, şiirlerinde övdükleri sultanların onlardan çok daha üstün oldukları aktarılmıştır. Firdevsî'nin de ilerleyen zamanlarda Şeh-nâme'deki yazmış olduklarının çok abartılmış ve gerçek olmayan olaylar olduğunu söylediği ve pişman olduğu ifade edilmiştir. İranlı araştırmacıların bunun aksini iddia etmesine ve bu sultanların himayesinde yaşayan şairlerin sultanları övmek için Şeh-nâme'deki mitolojik olayları küçümseydiğini

iddia etmesine karşın yazılan ve incelenen tarihi kitapların şairlerin sultanlar hakkında abartılı ve doğru olmayan şeyler aktarmadığından bahsedilmiştir.

Farsça Şiire Yansıyan Sünnîlik: Dinî Renklerin Özellikle Sünnî Düşüncenin Şiire Yoğun Bir Şekilde Girmesi adlı alt başlıkta Türklerin tarih boyunca kendi sosyal yapılarına daha uygun olması sebebiyle Hanefî mezhebini tercih ettikleri, ilk Türk devleti Sâmânîlerden itibaren Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da Sünnîliği ve Hanefîliği temsil ettiği hakkında bilgi verilmiştir. Bütün bu devletlerin dönemlerindeki padişahların Sünnîlik ve Hanefîlik için vermiş oldukları mücadeleler ve onlar için yazılmış olan şiirlerden örnekler verilmiştir. Müsteşrik ve İranlı araştırmacıların yanlış ve gerçekleri kabul etmeyen iddialarına karşın tarihi kitaplardan ve şairlerin şiirlerinden örneklerle bilgi verilmiştir. Bu bölümün son kısmında *Şu'ûbiyye'nin Ölümü: Şu'ûbiyye Hareketinin Yok Edilmesi için Ölümcül Darbenin Vurulması* adlı alt başlıkta Şu'ûbiyye'nin tanımı yapılarak nasıl ortaya çıktığı, geliştiği, daha çok nerelerde ve hangi milletlerde görüldüğü aktarılmıştır. Arap milliyetçiliği ve tahakkümüne karşı başlatılan bu hareket en çok Farslılar tarafından savunulmuş ve kendi milliyetçiliklerini ayakta tutmak için Tâhirîler, Saffârîler ve Sâmânîler dönemlerinde canlı kalmaya devam ettiği bildirilmiştir. Fakat Gazneliler ve Selçukluların Horâsân ve Mâverâünnehir'de ortaya çıkararak İslam dünyasında etkili olmaya başlamasıyla ve Türk varlığını ortaya koymaları neticesinde Şu'ûbiyye hareketinin sona erdiği ifade edilmiştir.

Çalışmanın son başlığı olan *Fars Kültürü Karşısında Türk Şiiri: Klasik Türk Şiiri Üzerinde "Fars Kültürü Gölgesi"* adlı kısımda oryantalistlerin doğu toplumlarına özellikle Osmanlı devletine ve Müslümanların öncüsü olarak kabul ettikleri Türklere karşı olan tamamıyla asılsız ve sübjektif olan iddiaları hakkında bilgi verilmiştir. Fars şiirinin tamamıyla Arap şiirinin tesiri altında ve onu taklit ederek başlamasına ve ilk ürünlerini o tarzda vermiş olmasına rağmen Arap şiirini taklit edip bu temeller üzerine gelişen ve özgünleşen Fars edebiyatının taklit olmadığı hatta çok büyük ve gelişmiş olduğunun iddia edildiği aktarılmıştır. Bunun aksine İslamiyet'le birlikte Fars edebiyatının yaşadığı oluşum sürecinin bir benzerini yaşayan Klasik Türk Şiirinin taklit, Türk şairleri ise acem-perestlik'le itham edilmiştir. Bu oryantalistlerin iddialarından örnekler verilmiş ve İranlı araştırmacıların da tarih boyunca fetheden değil fethedilen olarak kendi milliyetçilikleri ve dînî görüşlerinden dolayı yabancı araştırmacıların iddialarını kabul edip savunduklarından söz edilmiştir. Tarih boyunca Türklerin yöneten İranlıların da yönetilen olarak bu topraklarda yaşamasına rağmen dil ve kültür olarak birbirine karşı üstünlük kurmaya çalışmadığı Türklerin, Arapların ve İranlıların ortak paydası olan İslamiyet'le bir araya geldiği, dil ve kültür alanındaki yapılan çalışmaların da bu ortak payda üzerinden hareket ettiği aktarılmış ve bu yönde görüş belirten şairlerin ve araştırmacıların eserlerinden örnekler verilmiştir. Klasik Türk edebiyatının şekil, muhteva ve işleniş yönünden Türk milletinin kabiliyetini, zeka gücünü, aşk, his, ruh, coşku, heyecan, örf ve adeti ile süslediği ve bunun sonucu olarak kendine özgü bir edebiyat oluşturduğu hakkında bilgi verilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma Türk ve Fars Edebiyatı alanında yabancı araştırmacılar ve İranlı araştırmacılar tarafından yazılan veya kabul edilmek istenen taraflı araştırmaların ve objektif olmayan iddiaların ortaya konması açısından önemlidir. Bu iddiaların aksine yapılan doğru araştırmalar ve dönemin kaynaklarından bilgiler

verilmiştir. Türk ve Fars edebiyatları alanlarında yapılacak olan çalışmalar için önemli bir kaynak eser olmuştur. Değerli hocamızı bu titiz çalışmasından dolayı takdir ediyor, eserin dil ve edebiyat sahasına hayırlı olmasını diliyoruz.

